

VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM

HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI

NGUYỄN THỊ MỸ HẠNH

**SỰ CHUYỂN BIẾN CỦA QUAN HỆ NGOẠI
GIAO GIỮA VIỆT NAM VÀ TRUNG QUỐC
TỪ NĂM 1802 ĐẾN NĂM 1885**

LUẬN ÁN TIẾN SĨ LỊCH SỬ

HÀ NỘI – năm 2014

VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM

HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI

NGUYỄN THỊ MỸ HẠNH

**SỰ CHUYỂN BIẾN CỦA QUAN HỆ NGOẠI
GIAO GIỮA VIỆT NAM VÀ TRUNG QUỐC
TỪ NĂM 1802 ĐẾN NĂM 1885**

Chuyên ngành: Lịch sử Việt Nam

Mã số: 62.22.03.13

LUẬN ÁN TIẾN SĨ LỊCH SỬ

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC:

PGS.TS TRẦN THỊ VINH

HÀ NỘI-năm 2014

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu khoa học của riêng tôi. Đề tài không trùng với bất cứ nghiên cứu nào đã được công bố. Những số liệu và kết quả nghiên cứu được nêu lên trong luận án là trung thực, khách quan và đảm bảo tính khoa học về nguồn gốc xuất xứ.

Hà Nội, tháng 9/2014

Tác giả

Nguyễn Thị Mỹ Hạnh

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận án này, ngoài nỗ lực của bản thân, tôi đã nhận được nhiều sự giúp đỡ quý báu từ phía Thầy Cô, đồng nghiệp và người thân. Trước hết, tôi xin gửi lời tri ân sâu sắc đến PGS.TS. Trần Thị Vinh, cô giáo hướng dẫn của tôi. Trong suốt thời gian qua, Cô đã tận tình chỉ bảo, định hướng nhận thức để tôi hoàn thành luận án tiến sĩ này.

Ngoài ra, tôi cũng xin gửi lời cảm ơn chân thành tới các Thầy Cô đang công tác tại Viện Sử học, Viện Nghiên cứu Hán Nôm, Viện Văn học - Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam... Các Thầy Cô đã nhiệt thành chỉ bảo và góp ý, bổ sung thêm tư liệu hữu ích để luận án của tôi được hoàn thành.

Nhân đây, tôi xin bày tỏ lòng biết ơn tới các Thầy Cô, bạn bè đồng nghiệp tại Trường Đại học Sư phạm Hà Nội đã luôn chia sẻ, động viên, cung cấp thêm thông tin tư liệu để tôi sớm hoàn thành luận án.

Cuối cùng, sự khích lệ tinh thần của gia đình là động lực rất lớn giúp tôi vượt qua nhiều khó khăn, trở ngại trong suốt thời gian qua để theo đuổi công trình nghiên cứu này của mình.

Hà Nội, tháng 9 năm 2014

Tác giả

Nguyễn Thị Mỹ Hạnh

MỤC LỤC

	Trang
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Mục tiêu, nhiệm vụ nghiên cứu	3
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	4
4. Nguồn tư liệu và phương pháp nghiên cứu	5
5. Đóng góp của luận án	8
7. Bố cục của luận án	9
Chương 1: TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU	10
1.1. Các công trình nghiên cứu của các tác giả trong nước và ngoài nước có liên quan đến đề tài luận án	10
1.1.1. Những công trình nghiên cứu của các tác giả trong nước	10
1.1.2. Những công trình nghiên cứu của các tác giả nước ngoài	22
1.2. Những vấn đề còn tồn tại và hướng nghiên cứu tiếp theo của đề tài luận án	27
Chương 2: QUAN HỆ NGOẠI GIAO GIỮA VIỆT NAM VÀ TRUNG QUỐC GIAI ĐOẠN 1802 – 1858	31
2.1. Hoàn cảnh lịch sử tác động đến quan hệ ngoại giao Việt – Trung giai đoạn 1802 – 1858.	31

2.2. Nội dung của hoạt động ngoại giao Việt–Trung giai đoạn 1802 – 1858	34
2.2.1. Xin đổi quốc hiệu	34
2.2.2. Cầu phong, thụ phong	36
2.2.3. Triều cống, lễ sính	43
2.2.4. Giải quyết các vấn đề về biên giới, lãnh thổ	48
2.2.5. Trao đổi văn thơ bang giao	53
2.2.6. Thương mại triều	60
2.2.7. Buôn bán trên bộ	64
2.2.8. Buôn bán trên biển	66
2.3. Đóng góp của những vị chánh, phó sứ tiêu biểu giai đoạn 1802 – 1858	70
<i>Tiểu kết chương 2</i>	78
Chương 3: QUAN HỆ NGOẠI GIAO GIỮA VIỆT NAM VÀ TRUNG QUỐC GIAI ĐOẠN 1858 – 1885	81
3.1. Hoàn cảnh lịch sử tác động đến quan hệ ngoại giao Việt – Trung giai đoạn 1858 – 1885	81
3.2. Nội dung của hoạt động ngoại giao Việt – Trung giai đoạn 1858-1885	85
3.2.1. Cầu phong, thụ phong	85
3.2.2. Triều cống, lễ sính	85
3.2.3. Giải quyết các vấn đề về biên giới, lãnh thổ	87
3.2.4. Trao đổi văn thơ bang giao	89
3.2.5. Thương mại triều cống	100
3.2.6. Buôn bán trên bộ	104
3.2.7. Buôn bán trên biển	105
3.3. Đóng góp của những vị chánh, phó sứ tiêu biểu giai đoạn 1858 – 1885	107
<i>Tiểu kết chương 3</i>	112

Chương 4: ĐÁNH GIÁ VỀ NHỮNG CHUYỂN BIẾN CỦA QUAN HỆ NGOẠI GIAO VIỆT – TRUNG (1802 - 1885)	114
4.1. Về những chuyển biến trong hoạt động ngoại giao Việt – Trung trước và sau khi thực dân Pháp xâm lược (1858)	115
4.1.1. Trong hoạt động cầu phong, thụ phong	115
4.1.2. Trong hoạt động triều cống, lễ sính	116
4.1.3. Trong việc giải quyết các vấn đề biên giới, lãnh thổ	121
4.1.4. Trong hoạt động trao đổi văn thơ bang giao	124
4.1.5. Trong hoạt động thương mại triều cống	126
4.1.6. Trong hoạt động buôn bán trên bộ, trên biển	128
4.2. Về những chuyển biến trong thái độ giữa nhà Nguyễn và nhà Thanh trước hoạt động quân sự của thực dân Pháp ở Việt Nam	130
4.2.1. Từ những nỗ lực tự chủ chống Pháp đến sự cầu viện triều Thanh của nhà Nguyễn	130
4.2.2. Từ thái độ giằng co, tranh chấp sang thái độ thỏa hiệp với Pháp về vấn đề Việt Nam của nhà Thanh	135
<i>Tiểu kết chương 4</i>	141
KẾT LUẬN	143
TÀI LIỆU THAM KHẢO	151
DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH CỦA TÁC GIẢ LIÊN QUAN ĐẾN	
LUẬN ÁN	168
PHỤ LỤC	170

DANH MỤC PHỤ LỤC

	Trang
I. Một số khái niệm có liên quan đến luận án	171
II. Bản đồ Việt Nam thời Nguyễn	174
II.1. Đại Nam nhất thống toàn đồ (大南一統全圖) (1838)	174
II.2. Bản đồ thế giới xác nhận chủ quyền của Việt Nam trên quần đảo Hoàng Sa, Trường Sa thế kỷ XIX	175
III. Các bảng thống kê về những hoạt động ngoại giao giữa Việt Nam và Trung Quốc (1802 - 1885)	182
III.1. Bảng thống kê các sứ bộ Việt Nam dưới triều Nguyễn sang cầu phong Trung Quốc	182
III.2. Bảng thống kê các sứ bộ Trung Quốc sang sắc phong cho các vua triều Nguyễn (1802 - 1858)	183
III.3. Bảng các sứ bộ Việt Nam sang triều công nhà Thanh (1802 – 1858) (Qua <i>Đại Nam thực lục</i>)	184
III.4. Bảng các sứ bộ Việt Nam sang triều công nhà Thanh (1802 – 1858) (Qua <i>清代中越宗藩关系研究</i>)	188
III.5. Bảng thống kê các sứ bộ Việt Nam sang lễ sinh nhà Thanh (1802 – 1858)	190
III.6. Bảng thống kê số lần sứ bộ Việt Nam sang Trung Hoa thuần túy mua hàng theo lệnh của triều đình (1802 - 1858)	193

III.7. Bảng thống kê các sứ đoàn Việt Nam sang triều cống Trung Hoa (1858 - 1885)	194
III.8. Bảng thống kê các sứ đoàn Việt Nam sang triều cống Trung Hoa (1858 - 1885) (Qua 清代中越宗藩关系研究)	196
III.9. Bảng thống kê các sứ bộ Việt Nam sang lễ sinh Trung Hoa (1858 - 1885)	197
III.10. Bảng ngạch thuế nhập cảng của các thuyền buôn Trung Hoa sang buôn bán ở Bắc Kỳ theo quy định của Tự Đức	198
IV. Những tư liệu bổ sung cho các hoạt động ngoại giao giữa Việt Nam và Trung Quốc (1802 - 1885)	199
IV.1. Sứ thuyền thời Nguyễn	199
IV.2. Thẻ thức việc tiếp sứ	200
IV.3. Đại lễ tuyên phong	204
IV.4. Thiết tiệc	212
IV.5. Tặng phẩm	213
IV.6. Hộ tống	216
IV.7. Thơ văn bang giao trong quan hệ Việt – Trung thế kỷ XIX	221
IV.8. Hiệp ước Thiên Tân Pháp – Trung Hoa 1885	222

DANH MỤC CÁC BIỂU ĐỒ, SƠ ĐỒ TRONG NỘI DUNG LUẬN ÁN

	Trang
Biểu đồ 4.1. Số lần triều cống Trung Hoa của Việt Nam qua hai giai đoạn 1802-1858 và 1858-1885 (Theo <i>Đại Nam thực lục</i>)	118
Biểu đồ 4.2. Số lần triều cống Trung Hoa của Việt Nam qua 2 giai đoạn: 1802-1858 và 1858-1885 (theo <i>清代中越宗藩关系研究 (Nghiên cứu quan hệ tông phiên Trung – Việt thời Thanh)</i>)	118
Biểu đồ 4.3. Số lần lễ sính Trung Hoa của Việt Nam qua 2 giai đoạn: 1802-1858 và 1858-1885 (Theo <i>Đại Nam thực lục</i>)	119
Sơ đồ 4.1. Hoạt động thương mại triều cống giữa Việt Nam và Trung Quốc giai đoạn 1802 – 1858	127
Sơ đồ 4.2. Hoạt động thương mại triều cống giữa Việt Nam và Trung Quốc giai đoạn 1858 – 1885	128